

HENRYK DUDA

Lublin

JAN NIECISŁAW BAUDOUIN DE COURTENAY
– PREKURSOR „LINGWISTYKI FEMINISTYCZNEJ”

1

Ostatnie lata w badaniach literackich w Polsce to – między innymi – czas przyswajania krajowi osiągnięć myśli światowej. Wśród wielu nurtów myślenia i pisania o literaturze, które powoli zaznaczają swoją obecność, jest również feminizm. W II poł. 1996 r. ukazały się dwie książki: G. Borkowskiej *Cudzoziemki. Studia o prozie kobiecej* oraz M. Janion *Kobieta i duch inności*. Według niektórych krytyków po tych pracach można już mówić o „przełomie feministycznym” w polskiej nauce o literaturze (Szczuka 1996). A przecież i o wcześniejszych pracach warto by w tym miejscu przypomnieć (np. o „próbie feministycznej” I. Iwasiów pt. *Kresy w twórczości Włodzimierza Odojewskiego*¹). Sporo pomniejszych artykułów i studiów znajdziemy też w monograficznych numerach czasopism krytycznoliterackich².

W polonistycznym językoznawstwie „lingwistyka feministyczna” nieznaczyla się jeszcze tak znacząco jak feministyczne badania literackie. Narodziny tego typu refleksji nad językiem zwiastuje m.in. tom *Płeć*

¹ K. Pstrąg (1995) pisze o „próbie niezupełnie feministycznej”. Dla G. Borkowskiej I. Iwasiów jest „autorką pierwszej rozwiniętej »próby feministycznej«” (Borkowska 1996:20).

² Np. „Teksty Drugie”, nr 4-5-6 z 1993 oraz nr 3-4 z 1995 r. Ze starszych np. zeszyt 19 B „Brulionu” z 1992 r. Podstawową bibliografię literatury feministycznej przynosi *Słownik teorii feminizmu* (M. Humm 1993:253-267, prace polskie i przekłady na język polski na s. 267).

w *języku i kulturze* (Anusiewicz i Handke (red.), 1994). Nie od rzeczy więc będzie przypomnieć u początków polskiej „lingwistyki feministycznej” poglądy uczonego, który na długo przed tym, jak na Zachodzie podjęto zagadnienia żywo dziś dyskutowane nie tylko w kręgach feministycznych, mówił i pisał o wpisanym w język seksizmie.

2

W maju 1923 r. Jan N. Baudouin de Courtenay wygłosił w Kopenhadze – na zaproszenie Rask-Ørsted Komitees – trzy odczyty. Ukazały się one pod wspólnym tytułem *Einfluss der Sprache auf Weltanschauung und Stimmung* w „Pracach Filologicznych” (Baudouin 1929). Wykłady przynoszą różnorodną problematykę. Dobrą orientację w ich zawartości dają referaty A. Wierzbickiej (1989), R. Katičicia (1989) i E. Grodzińskiego (1989). Wpływ języka na światopogląd interesował Baudouina de Courtenay od początku jego naukowej działalności. W Kopenhadze powtórzył on tezy, które przedstawił prawie ćwierć wieku wcześniej – 15 marca 1900 r. – na posiedzeniu sekcji językoznawczej Towarzystwa Neofilologicznego przy Uniwersytecie Petersburskim, a streszczenie tego wystąpienia opublikował pt. *О связи грамматического рода с мирозерцанием и настроением людей говорящих языками различающими род* (Baudouin 1900). W załączku wiele z rozwiniętych później idei pojawia się u Baudouina jeszcze wcześniej, już w odczycie w Dorpacie (1888 r.), a do tej problematyki okazjonalnie powracał on i w innych pracach (por. np. Baudouin 1905:84-85). Związek między językiem a światopoglądem zajmuje też ważne miejsce w jego *Charakterystyce psychologicznej języka polskiego* (Baudouin 1915). Spuścizna Baudouina de Courtenay jest ogromna. Możliwe, że wpływem rodzaju gramatycznego na mentalność i zachowanie zajmował się on jeszcze wcześniej. Skądinąd wiemy (Horálek 1989:108-109), że już w opublikowanej po czesku w latach sześćdziesiątych XIX w., a więc na samym początku kariery naukowej, pracy nt. polskiej ortografii (Baudouin 1868) podejmuje on zagadnienie wpływu pisma na myślenie, która to problematyka powraca później w *Einfluss der Sprache...*

S. Urbańczyk zauważył, że prace Baudouina de Courtenay z lat 1900-1918 nie znalazły zainteresowania w Polsce (Urbańczyk 1993:139). Po latach dopiero odkrywamy ich wagę i poszukujemy w nich inspiracji. Urbańczyk, choć wobec Baudouina krytyczny, o odczycie petersburskim

wyraża się z aprobatą. „Za oryginalne – pisze – musimy uznać ukazanie związku między rodzajem gramatycznym a światopoglądem” (1993:167). Biorąc za punkt wyjścia *Einfluss der Sprache...* A. Wierzbicka uznaje trzy podjęte przez Baudouina de Courtenay zagadnienia za „especially inspiring and especially important from the point of view of current concerns of linguistics”: 1° antropocentryzm języka, 2° wpisany w struktury języka i podtrzymywany przez nie seksizm oraz 3° język propagandy (Wierzbicka 1989:51). W cytowanym artykule Wierzbicka omówiła jedynie pierwsze z tych zagadnień. Drugie – którym się tu zajmiemy – to fundament „lingwistyki feministycznej”.

3

Interesująca nas problematyka pojawia się w wielu pracach Baudouina de Courtenay. Jego poglądy referuję poniżej odwołując się – w miarę możliwości – do tej pracy, w której dana kwestia pojawia się najwcześniej.

1. Język wpływa na nasze myślenie (psychikę) i niejednokrotnie zniekształca je. „Myślenie językowe rozwija się pod wpływem myślenia i życia psychicznego w ogóle, a ze swej strony musi na nie oddziaływać” (Baudouin 1915:218). Źródłem zniekształceń są różne właściwości języka, „myślenia językowego” (np. synonimia i homonimia, pełny wykaz – zob. tamże, s. 220). Już w odczycie dorpackim de Courtenay stwierdził: „[...] dzięki przypadkowości swego składu jest on [język – H. D.] często nieprzewycięzoną przeszkodą w ulogicznianiu myśli” (1890:454).

2. Istnieją trzy sposoby oddziaływania języka na psychikę. „Niektóre z tych sposobów oddziaływania myślenia językowego na resztę życia psychicznego są ogólnoludzkie, tj. właściwe wszelkiemu myśleniu językowemu, inne są właściwe tylko pewnym rodzajom myślenia językowego, inne wreszcie dają się stwierdzić jako wyłączna własność danego myślenia językowego” (Baudouin 1915:218).

3. Ogromna większość języków świata wcale nie zna kategorii rodzaju gramatycznego. Rozróżnianie rodzaju wszystkich rzeczowników to charakterystyczna cecha języków indoeuropejskich. „Seksualizacja całego świata substancjalnego – twierdzi Baudouin de Courtenay – to zasadnicza cecha

tego rozróżniania”³. W innym miejscu Baudouin uściśla to stwierdzenie dodając, iż jest to „seksualizacja (upłciowienie) wyobrażeń językowych z przewagą wyobrażeń samczości czyli z maskulinizacją (usamczeniem)” (Baudouin 1915:221).

4. Myślenie (psychika) ludzi mówiących językami indoeuropejskimi znajduje się pod nieustannym wpływem właściwego tym językom seksualistycznego rodzaju gramatycznego. „W każdym razie – pisze Baudouin de Courtenay – nie ulega wątpliwości, że człowiekowi mówiącemu jednym z języków indoeuropejskich rodzaj gramatyczny przypomina o sobie nieprzerwanie i bezustannie, na jawie i we śnie. Jeśli zwrócimy uwagę na dostrzegalny w całej przyrodzie i życiu potężny wpływ drobnych, «nieustannie małych», lecz powtarzalnie, uparcie, bezustannie działających czynników, to zrozumiemy następstwa tego wiecznego *memento sexus!*” (Baudouin 1900:369)⁴.

5. Trzeci ze sposobów według tejże klasyfikacji to oddziaływanie charakterystyczne wyłącznie dla jednego języka, np. „wirylicyzacja (umężczenie) myślenia językowego polskiego” (1915:221).

6. Struktura języka (w naszym wypadku seksualistyczny rodzaj gramatyczny) wpływa na mitologię, metafizykę i kosmogonię („Бог семитический, например, понимается совершенно иначе, нежели бог ариоевропейский” 1900:367), twórczość artystyczną, sposób życia, instytucje społeczne etc. Liczne przykłady już w odczycie petersburskim.

7. Uznając wpływ upłciowionego rodzaju gramatycznego na różne strony ludzkiego życia, na tendencje w mitologii, sztuce etc., Baudouin nie utrzymuje bynajmniej, że rodzaj gramatyczny jest ich źródłem – on je tylko wspiera i jest z nimi w ścisłej symbiozie (Baudouin 1900:370).

8. Klasyfikację rodzajową w językach indoeuropejskich cechują: różnorodność, chwiejność i chaotyczność (Baudouin 1900:367). Formy rodzajowe tworzy się w różny sposób, ich zakres występowania nie jest jednakowy, np. jedne języki rozróżniają rodzaj wszystkich imiennych części mowy, w

³ „Сексуализация всего мира субстанциального — вот существенный признак этого различения” (Baudouin 1900:368).

⁴ Zagadnienie rodzaju gramatycznego było w końcu XIX w. i na początku następnego stulecia dość żywo dyskutowane w językoznawstwie. Obszerną bibliografię, przegląd stanowisk i własny pogląd na tę kwestię daje J. Handel (1921). Warto by pokusić się o spojrzenie na poglądy Baudouina de Courtenay w świetle prac współczesnych mu uczonych. Myślę tu zwłaszcza o pracach R. de la Grassiere, szczególnie o artykule *Idea seksualizacji w języku* (Grassiere 1904).

innych rozróżnia się jedynie rodzaj zaimka osobowego 3. os. sg.; w jednych językach klasyfikację rozszerzono na formy fleksyjne czasownika, w innych rodzaj gramatyczny cechuje tylko część form czasownikowych itd. Trzy pierwotne – zdaniem Baudouina – rodzaje gramatyczne (*masculinum*, *femininum* i *neutrum*) zastępuje się w niektórych językach dwoma (*masculinum* i *femininum*)⁵. Nie znajduje żadnego uzasadnienia fakt, że *stół* jest w polszczyźnie rodz. męskiego, *ściana* żeńskiego, a *okno* nijakiego, podczas gdy francuskie odpowiedniki tych wyrazów wszystkie mają rodzaj żeński (*la table*, *la paroi*, *la fenêtre*) etc. (Baudouin 1890:438, por. Baudouin 1929:244-245).

9. Inne języki – jak byśmy dziś powiedzieli – również klasyfikują realia całego otaczającego świata⁶. To stwierdzenie pozornie przeczy tezie 3. Pozornie, gdyż Baudouin od razu dodaje, że podstawa tego podziału istotnie różni się od klasyfikacji znanej z języków indoeuropejskich. Jako przykłady Baudouin omówił dialekty hotentockie i języki semickie. Te pierwsze – jego zdaniem – rozróżniają trzy rodzaje: 1° *masculinum* (nazwy samców), 2° *femininum* (nazwy samic) i 3° *commune* (nazwy ludzi i zwierząt w ogóle, bez uwzględniania płci). „To zgadza się z rzeczywistością i wcale nie prowadzi do swego rodzaju ożywienia całego świata z płciowym nacechowaniem” (Baudouin 1900:367).

10. Omawiając „rodzaj” w językach chamicko-semickich Baudouin de Courtenay stwierdził, że „o wzbudzaniu przez język wyobrażeń o zabarwieniu seksualnym mowy być nie może” (Baudouin 1900:368). W tych językach od form rodzaju męskiego za pomocą osobnych sufiksów derywowane są formy *femino-neutrum*, co dziś tzw. lingwistyka feministyczna nazywa asymetrią systemu językowego. W wykładzie petersburskim Baudouin napomknął jedynie, że nie jest to sprawiedliwe (tamże, „несправедливо” – cudzysłów Baudouina). To zagadnienie zostało rozwinięte w *Einfluss der Sprache...* Baudouin podał tam liczne przykłady nierównego traktowania płci, a przede wszystkim zajął zdecydowanie negatywne stanowisko wobec tego faktu. „Ten ujawniający się w języku światopogląd – pisał – rozpatrując pierwiastek męski jako pierwotny, pierwiastek żeński zaś jako pochodny, jest sprzeczny z logiką i poczuciem sprawiedliwości”

⁵ Baudouin 1900:368. Współcześni mu uważali za pierwotne tylko *masculinum* i *femininum*, *neutrum* uznawano za twór późniejszy (Handel 1921:31).

⁶ Baudouin używa słowa *rodzaj* (ros. *род*) także w szerszym znaczeniu – ‘klasa, rodzaj’: Ест [...] другие языки, повидимому различающие род (Baudouin 1900:367).

(1929:231) i dalej: „To się łączy doskonale z biblijną legendą o stworzeniu Ewy z żebra Adama [...]” (Baudouin 1929:231).

11. Rodzaj gramatyczny właściwy językom indoeuropejskim to moc i przekleństwo Indoeuropejczyków (Baudouin 1900:370). Przekleństwo, gdyż „seksualizacja świata przez język zniekształca rzeczywisty obraz świata, erotyzuje ponad miarę nasze życie emocjonalne, i może nawet doprowadzić do szaleństwa. [...] Natomiast błogosławieństwem jest seksualizacja świata przez język dlatego, że służy natchnieniem dla twórczości poetów, malarzy, grafików” (Grodziński 1989:145-146).

4

Podług Baudouina de Courtenay myślenie jest nierozdzielnie związane z językiem. Z tego względu kategorie takie jak rodzaj gramatyczny odgrywają w życiu ludzi i ich kulturze bardzo ważną rolę. Baudouin zwraca uwagę na nielogiczność klasyfikacji rodzajowej oraz analizuje dobre i złe strony bezustannego wpływu tej kategorii gramatycznej na myślenie. Co ważniejsze, widzi również „następstwa tego wiecznego *memento sexus!*”. Zdecydowanie negatywne stanowisko zajął Baudouin wobec – mówiąc dzisiejszą polszczyzną – językowej dyskryminacji⁷ kobiet. To ostatnie sprawia, że z powodzeniem można go nazwać ojcem „lingwistyki feministycznej”⁸.

Warto przypomnieć Baudouina, tym bardziej że nawet wśród polskich badaczy podejmujących zagadnienia feminizmu o tezach tego uczonego się nie pamięta, np. nie wspominają Baudouina autorzy referatów w tomie *Płeć w języku i kulturze* (Anusiewicz i Handke (red.) 1994). A wyprzedził on

⁷ Same feministki unikają słowa *dyskryminacja*. „Odnosi się ono – pisze S. Walczewska – raczej do jasno wyartykułowanych zasad, podczas gdy dla feministek ważna, a nawet podstawowa, jest ogromna sfera nie wyartykułowanych poglądów dotyczących kobiet i nastawień wobec nich we wszystkich dziedzinach życia [...]. Źródła prawnej nierówności płci dopatrują się one bowiem przede wszystkim w niepartnerskich stosunkach w sferze ekonomicznej, obyczajowej, uczuciowej i seksualnej. Zamiast o dyskryminacji woła mówić o m i z o g i n i c z n y m lub s e k s i s t o w s k i m [podkr. moje – H. D.] charakterze całej kultury” (Walczewska 1992:234).

⁸ Paradoksalnie, że to właśnie mężczyzna stworzył fundamenty tego nurtu, chyba że przyjmujemy za Olmsteadem, iż „Baudouin’s interest in combatting sexism in language and elsewhere, was no doubt influenced by his wife, who, an active feminist, helped organize the first classical gymnasium for Polish girls, during the Cracow period [życia uczonego]” (Olmstead 1989:33).

„lingwistykę feministyczną” o co najmniej kilkadziesiąt lat. „Już w roku 1945 – czytamy w *Słowniku teorii feminizmu* – historyczka⁹ Mary Beard stwierdziła niejednoznaczność nazw i terminów ogólnych, sugerujących grammatycznie, że mamy do czynienia z osobą płci męskiej, stanowi poważny problem społeczny” (M. Humm 1993:96). Baudouin de Courtenay mówił o tym 15 marca 1900 r. w Petersburgu, w ostatnim roku XIX stulecia! „He was sensitive – pisał przed dwudziestu laty R. A. Rothstein – to the sexism as one can judge from his comments on grammatical gender” (Rothstein 1975:393). Sprzeciw Baudouina wobec wszelkich form dyskryminacji, w tym dyskryminacji przejawiającej się w języku, podkreślają i inni komentatorzy jego idei, zob. np. Katičić 1989:63. Prawie sto lat temu Baudouin de Courtenay zauważył asymetrię systemu językowego w odniesieniu do płci, podał liczne przykłady tego zjawiska w różnych językach i wskazał na jego powiązania z całą kulturą. W powstających obecnie pracach mieszczących się w tym nurcie refleksji nad językiem dyskutuje się coraz to nowe przykłady językowej nierówności płci (por. np. Jurasz 1994). Nowum jest tutaj tylko to, że od opisu faktów przechodzi się do działań natury politycznej, tzn. traktowaną jako niesprawiedliwość, jako zło asymetrię systemu językowego próbuje się zlikwidować poprzez administracyjne nakazy i zakazy¹⁰.

5

W przedstawionych tu uwagach świadomie pomijam kwestię – najdrażliwszą bodaj – statusu tego typu refleksji nad językiem w obrębie lingwistyki. Swój dystans wobec feministycznego podejścia do języka zaznaczam jedynie cudzysłowem, w który ujmuję termin „*lingwistyka feministyczna*”. Moje wątpliwości biorą się stąd, że „lingwistyka feministyczna” to nie tylko naukowy opis i interpretacja faktów językowych, rekonstrukcja

⁹ „Stosujemy konsekwentnie – taką mamy przynajmniej nadzieję – żeńskie końcówki w słowach oznaczających nazwę profesji (więc socjolożka, antropolożka, psycholożka, historyczka itd.)” – piszą tłumaczkii *Słownika teorii feminizmu* (Humm 1993:7). Przypomnijmy, iż wedle Baudouina tworzenie nazw żeńskich od męskich nie jest sprawiedliwe, gdyż uprzywilejowuje pierwiastek męski.

¹⁰ Przykłady podaje m.in. Rusiecki 1994:20-21 — np. Wydział Edukacji w Ontario (Kanada) zalecił, by miast *mankind* ‘ludzkość’ mówić i pisać *humanity* ‘ts.’, zamiast *man in the street* ‘przeciętny, szary człowiek’ używać zwrotu *the average person* itp.

wpisanego w język obrazu kobiety oraz wyobrażeń o jej roli i miejscu w społeczeństwie. Tak pojmowane badania mieszczą się – w moim przekonaniu – w ramach lingwistyki „bez epitetu” (Adamiec 1996). Ale „lingwistyka feministyczna” to również „program emancypacji kobiet poprzez język” (zob. Humm 1993:97), program polityczny ruchu feministycznego. Częścią tego programu są i próby (ledwie wyżej wspomniane) administracyjnego sterowania językiem. Z językoznawstwem nie ma to już – jak sądzę – wiele wspólnego¹¹.

Baudouin de Courtenay jako uczonego prawdopodobnie zgodziłby się z takim stanowiskiem. Jednak Baudouin to także wzięty, obdarzony niepohamowanym temperamentem, bezkompromisowy publicysta (publicystyczny dorobek Baudouina de Courtenay omawia J. Kulczycka-Saloni 1983:7-32). Czy Baudouin-publicysta, może nawet wbrew Baudouinowi-lingwiście, opowiedziałby się po stronie „lingwistyki feministycznej”?

¹¹ Podobnie K. Handke w przedmowie do tomu *Płeć w języku i kulturze* (Anusiewicz i Handke (red.) 1994:5-6).

BIBLIOGRAFIA

- Adamiec, M. 1996. „Bez epitetów”. *Forum Akademickie* 3, nr 10, 38-39.
- Anusiewicz, J. i K. Handke (red.). 1994. *Płeć w języku i kulturze*. Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o kulturze” [= Język a kultura. T. 9].
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1891. „O ogólnych przyczynach zmian językowych”. *Prace Filologiczne* 3, 447-488.
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1905. „Próba uzasadnienia samoistności zjawisk psychicznych na podstawie faktów językowych”. *Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności* 15, 68-93.
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1915. „Charakterystyka psychologiczna języka polskiego”. [w:] *Język polski i jego historia z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich*. Cz. 1. Kraków: Akademia Umiejętności, 154-226.
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1929. „Einfluss der Sprache auf Weltanschauung und Stimmung”. *Prace Filologiczne* 14, 185-256.
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1868. „Několik poznámenání o polském pravopisu”. *Sborník Vědecký Museá Království Českého. Odbor filologický* 1, 39 i n.
- Baudouin de Courtenay, J. N. 1900. [Бодуэн-де-Куртенэ И. А.] „Лингвистические заметки. I. О связи грамматического рода с мирозерцанием и настроением людей говорящих языками различающими род”. *Журнал Министерства Народного Просвещения* 321, dział 2, nr 10, 367-370.
- Borkowska, G. 1996. *Cudzoziemki. Studia o prozie kobiecej*. Warszawa: Wydawnictwo IBL.
- Grasserie, de la, R. 1904. „L'idée de sexualité dans la langue”. *Revue philosophique de la France et de l'étranger* 58, 225-246.
- Grodziński, E. 1989. „Jan Baudouin de Courtenay o wpływie języka na światopogląd”. [w:] J. Rieger i in., 1989, 141-147.
- Handel, J. 1921. *Problem rodzaju gramatycznego*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Handke, K. 1994. „Język a determinanty płci”. [w:] J. Anusiewicz i K. Handke (red.), 1994, 15-25.

- Horálek, K. 1989. „Jan Baudouin de Courtenay a psychologizm w językoznawstwie”. [w:] J. Rieger i in., 1989, 103-109.
- Humm, M. 1993. *Słownik teorii feminizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Iwasiów, I. 1994. *Kresy w twórczości Włodzimierza Odojewskiego. Próba feministyczna*. Szczecin: „JotA”.
- Janion, M. 1996. *Kobieta i duch inności*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Jurasz, A. 1994. „Lingwistyka feministyczna w RFN”. [w:] J. Anusiewicz i K. Handke (red.), 1994, 201-209.
- Karcz, A. 1994. „Literatura a ideologia. Debata w Ameryce”, *Teksty Drugie*, nr 4, 117-128.
- Katičić, R. 1989. „Baudouin de Courtenay and Linguistic Relativity”. [w:] J. Rieger i in. 1989, 59-64.
- Kulczycka-Saloni, J. 1983. „Baudouin de Courtenay jako publicysta”. [w:] J. N. Baudouin de Courtenay, *Dzieła wybrane*, t. 6, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lakoff, R. 1980. „Język a sytuacja kobiety”. [w:] B. Stanosz (red.), 1980, 239-259.
- Markowski, A. i J. Puzynina (red.), 1994. *Normalizacja języka w krajach Zachodu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Olmstead, D. L. 1989. „Baudouin, Structuralism and Society”. [w:] J. Rieger i in., 1989, 25-34.
- Pstrong, K. 1995. „Próba niezupełnie feministyczna”. *Teksty Drugie*, nr 3-4, 187-195 [rec. pracy I. Iwasiów (1994)].
- Rieger, J. i M. Szymczak oraz S. Urbańczyk (red.), 1989. *Jan Nieciśław Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa. Materiały z konferencji międzynarodowej. Warszawa 4-7 IX 1979*. Wrocław: Ossolineum.
- Rothstein, R. A. 1975. „The Linguist as Dissenter”. [w:] *For Wiktor Weintraub*. The Hague-Paris: Mouton, 391-405.
- Rusiecki, J. 1994. „Postawy wobec języka w Anglii i w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej dawniej i dziś”. [w:] A. Markowski i J. Puzynina (red.), 1994, 9-28.

-
- Stanosz, B. (red.). 1980. *Język w świetle nauki*. Warszawa: Czytelnik.
- Szczuka, K. 1996. „Przezwrot feministyczny”. *Życie*, 19-20 X 1996 r. [Rec. prac G. Borkowskiej (1996) i M. Janion (1996)].
- Urbańczyk, S. 1993. *Dwieście lat polskiego językoznawstwa (1751-1950)*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Walczevska, S. 1992. „Feminizm”, *Brulion* 6, 233-241.
- Wierzbicka, A. 1989. „Baudouin de Courtenay and the Theory of Linguistic relativity”. [w:] J. Rieger i in., 1989, 51-58.